

MAMMOR!!!

MAMMOR!!!

MAMMOR!!!

Reflektioner ur rapporten
”Mammakampen – från instinkt till insikt”
med fokus på de missbrukande biologiska mammornas behov
vid ett barns placering i familjehem

“Flera mammor - ett placerat barn” är en pilotverksamhet som KSAN (Kvinnorganisationernas Samarbetsråd i Alkohol och Narkotikafrågor) har bedrivit enligt en överenskommelse med SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) inom ramen för regeringsuppdraget om att förstärka barn- och föräldraperpektivet i missbruks- och beroendevården. Den utmynnade i rapporten ”Mammakampen – från instinkt till insikt”

Pilotverksamheten ”Flera mammor - ett placerat barn” har genomförts som en gruppverksamhet för de tre kategorierna mammor som finns runt ett placerat barn, nämligen ”de biologiska mammorna”, ”familjehemsmammorna” och ”handläggarna i socialtjänsten, som samhällets mammor”. Fokus för gruppverksamheten har varit att ge mammorna goda redskap för att positivt förstärka de placerade barnens situation.

För att kunna genomföra mammagrupsverksamheten intensifierade KSAN sitt samarbete med Fff (Forum för Familjevård) och dess medlemsorganisationer i december 2011. Dessutom togs kontakt med ett flertal kommuner och andra organisationer. Anledningen till detta samarbete och dessa kontakter var att kunna erbjuda en oprövad arena för möten och diskussioner mellan kvinnor, som är ojämlika parter och med olika maktpositioner, om framförallt mammorollen men också kvinnorollen i stort. De olika rollerna förstärker den problematiska samarbetsituationen för gruppen utsatta kvinnor samt kvinnor i samhällets tjänst (familjehemsmammorna och handläggarna i socialtjänsten) kring ett placerat barn. Inom ramen för försöksverksamheten har en extern handledare anlitats för att leda Framtidsverkstäder vid gruppträffarna. Arbetet i en ”framtidswerkstad” ger deltagarna möjlighet att hitta lösningar på problemen för framtiden.

Syftet med pilotverksamheten har varit att de tre kategorierna kvinnor med konstruktiva medel skulle kunna göra sig gällande och bli tagna på allvar i angelägenheter som andra – oftast kvinnor – fattar beslut om utifrån stereotypa inställningar och fördömande attityder om missbrukande kvinnor och deras oförmåga att kunna ändra på sina liv och själva driva sina krav. Pilotverksamheten har haft till uppgift att utveckla metoder för att stärka ett mer enhetligt föräldraskap mellan den biologiska mamman, mamman i familjehemmet och handläggaren i socialtjänsten för barn som blivit placerade eller som löper risk att bli placerade.

Målet har varit att

- öka stödet för att stärka föräldrarollen för mammor med missbruksproblem
- öka förståelsen för vars och ens mammaroll
- öka viljan och förståelsen från alla parter för att samarbeta kring barnet

Hela satsningen har syftat till att barnet ska få ett bättre och mer enhetligt föräldrastöd utan konflikter mellan de olika inblandade parterna.

Forum för Familjevård

Slutrapporten från projektet ”Flera mammor - ett placerat barn” (Mammakampen – från instinkt till insikt) skulle kunna beskriva en ständigt pågående strid om brister, tolkningsföreträden, anfall och försvar, rädslor, sorger och kriser, oärlighet, otillräcklighet, hot, frivilligt tvång och tillkortakommanden. En annan beskrivning kunde ha handlat om de biologiska mammornas svåra utsatthet på grund av mentalt och kunskapsmässigt underläge. Ytterligare andra beskrivningar skulle ha kunnat vara socialtjänsthandläggarnas utsatta situation och tillkortakommande eller de ökande kraven på familjehemmammorna att kunna klara av allt. Men - **vi har istället valt att beskriva möjligheterna till förbättringar på flera svåra områden, som fortfarande idag leder till att många barn skiljs från sina föräldrar, syskonskaror splittras, placeringar havererar etc.**

Hur är situationen specifikt för de biologiska mammorna med missbruksproblematik?

De biologiska mammorna befinner sig i en mycket utsatt situation. Det finns många sårbarhetsfaktorer som spelar en stor roll och som gör att barnet inte kan bo kvar hemma. De nedan beskrivna faktorerna kan leda till att barnet omöjligt kan vara kvar i sin hemmiljö utan behöver placeras i ett familjehem eller på en institution.

- Mammorna har misslyckats med att klara av sin mammaroll och ge förutsättningar för att barnet ska få en trygg och säker uppväxt.
- Miljön som mammorna lever i kan vara präglad av våld och förtryck vilket försvårar situationen både för både dem och barnet.
- Ofta har mammorna ett aktivt missbruk i botten vilket också kan leda till en ekonomisk utsatthet.
- Mammorna har svårt att få och behålla ett arbete.
- Missbruksproblem försvårar konstruktiv kommunikation, tidiga insatser, att hålla planerade överenskommelser och hållbara lösningar.
- Ibland förstår mammorna inte tillräckligt mycket om vad ett barn behöver i form av omsorg och stöd.
- De biologiska mammorna upplever att besluten om placering ibland tas med frivillighet under tvång.
- Planerna för de uppgjorda överenskommelserna ändras, uteblir, förändras p.g.a. mammans aktiva missbruk/återfall i missbruk vilket även kan leda till omprövning av barnets placering.
- Omplacering av barn till annan ort, annat familjehem, riskerar/avbryter pågående stödinsatser.
- Familjehemmen vet inte alltid att placeringen av barnet är p.g.a. den biologiska mammans aktiva missbruk.
- Familjehemmen vet ofta inte vad det innebär att en biologisk mamma har ett aktivt missbruk för att kunna genomföra en bra och fungerande placering för barnet.

Gruppdiskussionerna i projektet har berört stereotypa inställningar och fördömande attityder om missbrukande kvinnor och deras oförmåga att kunna ändra på sina liv. Att öka stödet för att stärka föräldrarollen för missbrukande mammor har uppfattats som relevant och bör prioriteras, inte minst när det gäller rak kommunikation.

Kvinnorollen och mammarollen

När mammor känner sig maktlösa, hotade hemifrån och utifrån och känner sig mindre värda så har samhället misslyckats och står inför ett allvarligt problem. Konkurrensen mellan familjehemmets tre mammor bekräftades tyvärr gång på gång. Man kan beskriva de tre mammornas utgångspunkter med följande citat:

Biologiska mammorna tänker:
”Präktiga jävlar”

Socialtjänsten tänker:
”Om vi bara inte hade de biologiska mammorna”

Familjehemsmammorna tänker:
”Hur ska vi få ihop det?”

När kvinnorollen utökas med mammarollen ökar kraven och förväntningarna drastiskt. Samhällets attityder och värderingar bygger på patriarkala strukturer och det drabbar missbrukande kvinnor och mammor. Missbruksvärlden är traditionellt manlig vilket leder till att missbrukande mammor skuldbeläggs och fördöms hårt. Det förväntas även att de ska få sina våldsamma män att sluta slå, för att mammorna inte ska mista vårdnaden om sina barn. I diskussionerna med de missbrukande mammorna har det framkommit att hjälp och stöd också kan villkoras. ”Man måste säga ja till allting” Att säga nej är inte tillåtet. ”Om du inte gör så som socialtjänsten föreslår blir du utan hjälp”. Detta drabbar de biologiska mammorna mycket hårt. ”Frivilligt tvång gällerte inte bara den biologiska

Forum för Familjevård

mamman utan även mamman i familjehemmet. Får socialtjänsten göra så?” ”Då går det inte att vara förälder”.

Mammagruppen uttryckte stor sorg över att biologiska mammor inte får hjälp med sitt missbruk. Gruppen har arbetat fram förslag till förbättringar som gäller såväl den biologiska mamman, socialsekreterare och familjehemsmamman om:

- Kommunikation
- Bemötande
- Respekt
- Delaktighet.

Vad är mammor gjorda av?

Samtalen har också handlat om vad mammorna är gjorda av. Här är en sammanfattning av mammaegenskaper som gäller rent generellt!

Det sociala arvet

Det sociala arvet i tre generationer med missbruk, vanvård, våldsutsatthet och placeringar finns med som en del i föräldraproblematiken för flera av pilotprojektets deltagare. De har delat med sig av hur de redan som barn försökte kompensera sina egna föräldrars frånvaro pga. missbruk och kriminalitet genom att söka stöd någon annanstans, t.ex. hos andra släktingar, familjehemmet, dagisfröknar, fritidsfröknar och andra mammor i barnets närhet.

- ”Grannfru tog hand om oss”.

- ”Extra pappor...”

- ”Personal på behandlingshem”

- ”Min storasyster har varit mamma för mig – älskat mig igenom allt.”

En reflektion från deltagande biologiska mammor om förstärkta mammastödet i pilotverksamheten:

”Det är viktigt att ha fått möjlighet att ta itu med det här nu så mitt barn inte behöver ha det så som jag har haft det.

Om föräldrastöd från socialtjänsten:

- ”Det är svårt att vara förälder och bra mamma på härbärke för missbrukande män där socialtjänsten placerat mig nu, som en uppföljning av min placering på ett utredningshem. Jag får inte ta mitt barn dit och umgänget bryts – hur ska jag göra nu?”

Forum för Familjevård

- "Vad kan den biologiska mamman kräva?"
- "Vilka rättigheter har den biologiska mamman hos myndigheter?"

Gruppen fick information om hur Socialtjänstlagen fungerar som en ramlag och om att det är Socialstyrelsen som ger ut allmänna råd, direktiv och föreskrifter. Familjehemsvård är en lagstiftad vårdreform och familjehemmet blir därför en offentlig arena.

De biologiska mammorna kände besvikelse över att socialtjänsten inte gett dem mer stöd och information om deras rättigheter och framtid, som ju är viktiga delar för de biologiska mammorna. De biologiska mammornas mål var att i slutändan få tillbaka sin mammakompetens och därmed sina barn.

För att visa på den biologiska mammans möjligheter att själv agera, fick en av mammorna råd och stöd av gruppen för att själv kunna ta initiativ till ett flerpartssamtal hos socialtjänsten på sin hemort. Hon hade i förväg formulerat vad hon ville framföra och få klarhet i. Bland annat ville hon ha planerade och regelbundna tider för uppföljning av barnets placering, svar på ansökningar om eget boende, behandling samt terapi för sin egen del. Vid avslutningen av mammagruppen hade hon fått klarhet i att hon kommer att få en försökslägenhet och hon hade påbörjat ett arbete veckan innan. Socialtjänsten har inte gett svar på hennes begäran om missbruksbehandling. Däremot hade hon själv bestämt att fortsätta att gå på vårdcentralen och lämna prover för att ha dokumentation för sin drogfrihet – för sin egen skull. Hon upplevde att hon blev hörd och förstådd på ett helt annat sätt när hon vågat ställa krav.

Ytterligare ett exempel på en mammas kamp var mamman som kämpade om rätten till regelbundet umgänge med sitt placerade barn. Det resulterade i ett överklagande till Förvaltningsdomstolen, som gav mamman rätt till kraven på umgänge. Förvaltningsdomstolen uttalade i sitt beslut att "socialnämnden inte kunnat motivera, varför ett umgångesförbud skulle vara påkallat".

Från familjehemsmammornas sida väcktes en idé om att bygga upp ett internetforum som stöd till andra familjehemsmammor om hur de kan bättre stödja mammor med missbruksproblem i deras föräldraskap.

När mormor blir mamma

En placering hos den missbrukande mammans föräldrar/släktingar väckte nya frågeställningar om hur barnets behov bäst kan tillgodoses och hur den biologiska mammans missbruk påverkat/påverkar relationen till dem, som har hand om det placerade barnet.

Mamma på avstånd

I pilotverksamhetens grupper har det varje gång diskuterats hur viktigt det är att nå den biologiska mamman och få till stånd ett fungerande umgänge med mamman och barnet/barnen. Mammor som har flera placerade barn har det särskilt svårt. Hur räcker man till om det är nio barn placerade i fem olika familjehem och på olika orter i landet? Vilket eller vilka av barnen ska mamman prioritera? Svåra val. Flera familjehem har regelbunden kontakt med mammor som sitter i fängelse. För en del av barnen är ett fängelse en skrämmande plats, som får dem att oro sig för sin mamma. För andra går det bra. Efter ett umgängesbesök har det hänt att barn reagerat med sorg och oro. När en av de biologiska mammorna fick veta detta, bestämde hon sig för att hon inte skulle träffa sina barn utan återuppta kontakten med dem först efter frigivningen. Hon sade: "Jag stod inte ut att veta att mina barn var ledsna och oroliga. Jag bad familjehemmet att ta hand om dem och sedan grät jag i månader".

Grupperna har reflekterat över hur det går att stödja biologiska mammor utifrån olika utgångslägen. T ex när mamman inte vill vara mamma, inte kan vara mamma, inte klarar av att vara mamma eller ha umgänge med sitt/sina barn. Oavsett vilken anledningen är anses det avgörande för barnet att få den biologiska mamman att ge tillåtelse till familjehemsmamman att ta hand om barnet. Det är lika viktigt att barnet får veta om mammans beslut. En av mammagruppens deltagare har själv varit placerad som

Forum för Familjevård

barn och hon berättade att "det blev lugnt när jag visste att min egen mamma sa att det var ok att familjehemsmamman fick ta hand om mig och att jag skulle lyssna på henne".

En frågeställning som togs upp var: "Hur ska vi gå tillväga när kommunikationen inte fungerar med socialsekreteraren?" Diskussion följde om **teamets** (den biologiska mamman, familjehemsmamman och socialtjänstens handläggare) betydelse och samarbete, samt vikten av att vara öppen för alla frågeställningar och problem som kommer fram.

De biologiska mammorna vill få sina rättigheter tillgodosedda, och bli bemötta med respekt. De önskar att planerade och oplanerade besök genomförs hemma hos dem och förväntar sig samtal med socialtjänstens handläggare. De vill även ha handledning och professionella samtal om sin sorg över att inte få ha sina barn hemma och ha stöd i kampen mot sitt missbruk. De vill delta i stödgrupper/självhjälpsgrupper och få bort skuld och skam. De är inte ensamma i sin situation. Mammorna anser att det är mycket viktigt att man gör en framtidsplanering och att få ökad kommunikation mellan alla tre parterna kring det placerade barnet.

Förbättringsförslag - bättre kunskaper och färdigheter i samarbetet socialtjänsten, den biologiska mamman och familjehemmet för teambildning.

Den biologiska mamman kan vara såväl mentalt som kunskapsmässigt i underläge. Detta gör att det är ännu viktigare att kontakten i teamet fungerar mycket väl. Här nedan följer viktiga faktorer för god teambildning:

- Kommunikation med respekt.
- Information om rättigheter och skyldigheter.
- Objektivt part med i samtalet
- Vilket stöd behöver mamman?
- 3 T:n: Tid, täta kontakter, tydlighet
- Vidareutveckling av flerpartssamtalsmodell inom socialtjänsten för flermammamötet,
- Utbilda teamledare för dessa samtal på socialtjänsten?
- Varför fortfarande villkorad hjälp för biologiska mammor?
- Beslutsmotiveringar skriftligen från socialtjänsten, även för avslag. Viktigt att tydlighet skapas i hur besluten ser för barnets bästa.
- Besluten kan/bör kompletteras med en konsekvensanalys utifrån den biologiska mammans behov och situation.
- Om man ger stöd till den biologiska mammans resurser så stärker man hennes möjligheter till att klara av sin situation i framtiden.
- När den biologiska mamman inte får detta stöd kan hon vara en risk/hot för barnets trygghet.
- Uppväxtplaceringar utan hopp om att den biologiska mamman klarar av sitt föräldraskap.

Bättre kunskaper om missbrukande mammors behov

- Mammastöd utan tvång och hot
- Krisstöd för den biologiska mamman när barnets omhändertag
- Barnperspektiv i hela planeringskedjan
- Räkna med långsiktigt stödbehov för olika faser, från utredning till att det åter fungerar i hemmiljön med barnet i fokus.
- Kris när mamma sitter i fängelse
- Utvecklingspotential till "mammanet" - forum på internet för familjehemsmammor driven av familjehemsmammor med god kunskap och insikt i beroendeproblem och hur de påverkar placeringen, stödet, planeringen, vardagen
- Utvecklingspotential till självhjälpsgrupper "AM", typ Anonyma Mammor för biologiska mammor. Metodik och kontakter finns för start och spridning.
- Facebook-grupper för vardagsstöd.
- Samverkan med andra som arbetar med föräldrastöd.
- Tidiga insatser för att förebygga mammors missbruk på 2010-talet. Komlicerat när missbruket är ett faktum.
- Dagens missbrukande mammor är en generation som den traditionella vården och behandlingen inte känner igen - insatserna fungerar inte.

Sammanfattande fokusgrupp

Pilotverksamheten har sammanfört deltagare från olika grupper för en gemensam sammanfattning av erfarenheterna i början av november 2014. Fokus har hållits på vad som fungerar i situationen för de

Forum för Familjevård

biologiska mammorna och hur man kan öka möjligheterna för alla tre parter att kommunicera, respektera, samarbeta och att vara ärliga mot varandra för barnets bästa.

De tre aktörerna måste arbeta för att *barnet ska vara i centrum*. Myndigheterna ska på olika sätt stödja den biologiska mamman så att "aldrig" blir mer tånjbart.

Hur en bra kontakt med socialtjänsten kan se ut:

- Den ska vara byggd på teamkänsla.
- Består av många och tätt återkommande kontakttillfällen.
- Prioritera tid – planera!
- Arbeta för att den biologiska mamman får stöd och behandling, före under och efter placeringen.
- Nekar inte den biologiska mamman umgänge med barnet.
- Genomsyras av en ärlig kommunikation. Socialtjänstens handläggare måste vara ärliga även om det är svårt.
- Har engagerad handläggare.
- Inser att kontakten med den biologiska föräldern är A & O.
- Inser att all vård ska syfta till återförening.
- Arbetar för att det är viktigt att kontakterna fungerar mellan socialtjänsten, familjehemmet och den biologiska mamman.
- När den biologiska mamman inte tar in information på grund av missbruket – viktigt att inte ge upp att nå henne ändå.
- Hjälper familjehemmen att bryta barnets sociala arv.
- Arbetar aktivt med att planera avsluten av placeringarna och göra dem på ett värdigt sätt för att slippa uppbrott i placeringen.
- Låta avslutningsprocessen ta sin tid för alla inblandade- barnet, de biologiska mammorna, familjehemmet och socialtjänsten.
- För att få igenom förbättringar och bryta sitt mentala och kunskapsmässiga underläge så behöver de biologiska mammorna bli tuffare och ställa större krav på socialtjänsten.

Nuläget

När vår rapport "Mammakampen - från instinkt till insikt" kom ut 2014 såg situationen för de missbrukande mammor och placerade barnen generellt ännu värre ut än när vi började prata om pilotverksamheten 2005.

Då stod nästan 100 barn i kö för att få ett familjehem och de flesta var tonåringar. Barnen var omhändertagna, men kunde inte placeras. De flesta familjehem vill helst ta hand om ett litet barn, inte tonåringar. (Göteborgs stad 2014)

Bristen på familjehem i Kalmar var så akut att socialförvaltningen för första gången gjorde en generell anmälan enligt lex Sarah. (Expressen, 2014-10-13, "Anmäler akut brist på familjehem i Kalmar")

De nya larmrapporterna som då kom ut dagligen bekräftade att den maktlöshet och det underläge som det berättats om i mammagrupperna är en spegling av större strukturella problem, som lätt görs till individuella tillkortakommanden och oförmågor.

Antalet barn som var placerade hade ökat samtidigt som vård- och behandlingsmöjligheterna för de missbrukande kvinnor hade minskat. Det fanns och finns även nu all anledning till att ha ett omfattande utvecklingsarbete när det gäller förstärkt föräldrastöd för familjer där riskbruk eller missbruk förekommer. Förebyggande och tidiga insatser efterfrågades. Att satsa på en mamma är att satsa på barnens hälsa och framtid. En enskild mamma kan knappast ändra på det som Socialstyrelsen, socialtjänsten och fackförbunden står handfallna inför! Nämligen att samhället är också en dålig förälder.

Förebygg mammornas missbruk

Professor Kent Nilsson och doktoranden Sara Lövenhag följde närmare 180 tonåringar, som fått en bedömning och någon typ av vård på Maria Ungdom i Stockholm. Fem år senare ägnade sig 147 tonåringar fortfarande åt missbruk. De flesta var döttrar till missbrukande mammor.

– De som väl får hjälp vid ett beroendecentrum är ofta de med svårast missbruk och svårast social situation, med till exempel missbrukande föräldrar. Studien visar tydligt att insatserna behöver komma

Forum för Familjevård

mycket tidigare, säger Sara Lövenhag till Ekot. Enligt Kent Nilsson var dock väldigt få aktuella inom barn- och ungdomspsykiatri eller socialtjänsten och kunde därför vara svåra att hitta.

(”A 5-year follow-up study of adolescents who sought treatment for substance misuse in Sweden.” Samarbetsprojekt mellan Centrum för klinisk forskning i Västerås och Maria Ungdom i Stockholm).

Framtidsutsikter utifrån KSAN:s perspektiv

KSAN och FfF kommer att fortsatt bilda opinion och beskriva de **förbättringar/förändringar** som kommit fram under projektarbetet och som behöver genomföras för att säkerställa att Barnkonventionens artikel 33 kan uppfyllas när Barnkonventionen blir lag i Sverige. **Det är framförallt stödet/hjälpen till de missbrukande mammorna som behöver förstärkas. När de missbrukande mammorna inte får hjälp med sitt missbruk - då betalar barnet priset.** Det kan yttra sig i att barnets hemmiljö inte har förändrats så att barnen kan flytta hem igen eller att barnet flyttar tillbaka till en lika traumatiserande miljö, som det var när de placerades. Det finns många skyddsplaceringar där mammor inte ens får träffa sina barn.

Sist, men inte minst, ***befintlig forskning visar redan att var tredje barn riskerar att komma ut ur placeringar i familjehem med ett eget missbruk eller allvarlig psykisk ohälsa. Det framtidsscenarioet är inget vi ser framemot.***

Förutom att fortsätta samarbeta och bilda opinion för ett akut behov av samhällsliga förbättringar gällande de skyddsnet, som behövs för barn och vuxna inom familjehemsvården och missbruksvården, har KSAN gått vidare och ansökt om samt beviljats utvecklingsmedel från Kronprinsessan Margaretas Minnesfond för att bygga upp **ett nationellt förebyggande stödforum ”Mammanet”**

(den 18 februari 2016). Syftet är att tillvarata och tillgängliggöra goda kontakter, råd, stöd och erfarenhetsutbyte om föräldraskap samt för att erbjuda gruppverksamhet för mammor och barn i riskzon för att förstärkt föräldraskap med kulturkompetens från biologiska mammor, familjehemmammor och socialtjänstens handläggare. Tanken på att utveckla ett ”Mammanet” fans med redan under arbetet med pilotverksamheten ”Flera mammor - ett placerat barn”, I skrivandes stund har KSAN och FfF påbörjat detta arbete.

KSAN och FfF avser att på olika sätt tillvarata och tillgängliggöra goda kontakter, råd, stöd och erfarenhetsutbyte om föräldraskap.

KSAN kan också erbjuda en tidigt förebyggande insats enligt det av KSAN framtagna programmet **Världens mammor**, som riktar sig till alla mammor. Allt för att stärka mammors egenmakt att styra sina liv och påverka sina livsvillkor.

Mammakampen - från instinkt till insikt – fortsätter.....

Projektledning

Leena Haraké, Stockholm, Socionom, Kanslichef KSAN, ledamot i regeringens ANDT-råd, projektansvarig
Britta Schölin, Kumla, Socionom, Ledamot i Forum för Familjevårds styrelse, projektledare
Mildred Hedberg, Luleå, Vuxenpedagog, moderator och samtalsledare.

*KSAN – Kvinnorganisationernas Samarbetsråd i Alkohol och Narkotikafrågor

*FfF – Forum för Familjevård

*SKL – Sveriges kommuner och Landsting